

Філософія

УДК 004.738.5:1

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16750237>

Вербальна агресія: філософський аналіз

Чорна Лідія Валеріївна,

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Національного університету «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-8527-2416>

Танасійчук Іван Михайлович,

аспірант кафедри культурології та філософії культури Національного університету «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна, <https://orcid.org/0009-0003-5902-9270>

Прийнято: 23.07.2025 | Опубліковано: 31.07.2025

***Анотація:** В умовах зміни комунікативної парадигми у сучасному суспільстві, що характеризується як інформаційне, очевидним фактом є постійне зростання людської потреби у соціальній взаємодії, зокрема у спілкуванні. При цьому можливість задоволення даної потреби більшою мірою пов'язується з використанням онлайн комунікацій. У зв'язку з цим людина проводить значну частину свого часу в онлайн середовищі, зокрема, в соціальних мережах, в силу різних факторів віддаючи перевагу саме онлайн-спілкуванню, онлайн-розвагам, онлайн-навчанню, веденню онлайн-бізнесу тощо. Перехід людей в онлайн стає найдоступнішим та позиціонується як найзручніший спосіб задоволення їх потреб у XXI столітті. Безумовно перехід*

до віртуального спілкування створює передумови виникнення та розвитку в онлайн середовищі багатьох форм агресії у тому числі вербальної агресії, наслідки якої відчуватимуться в реальному житті. Своєрідна анонімність та комп'ютерна опосередкованість створюють відчуття вседозволеності та безкарності, саме тому віртуальне спілкування загалом є масивним майданчиком для розвитку такої деструктивної поведінки, як зокрема, вербальна агресія.

Дослідження вербальної агресії є вкрай важливим та актуальним особливо в епоху домінування онлайн комунікацій у суспільстві. Аналіз наукових робіт, що присвячені питанню вивчення вербальної агресії, свідчать про недостатній ступінь дослідженості у вітчизняній філософській думці даного явища.

Мета дослідження полягає у проведенні філософського аналізу вербальної агресії під час віртуального спілкування та ефективності заходів із її запобігання. **Методологія дослідження** базується на герменевтичному, діалектичному методі та методах системного й компаративного аналізу. **Результати дослідження**, у статті проаналізовано поняття «агресія» та наведені різні наукові підходи до розуміння вербальної агресії. Водночас підкреслюється, що онлайн спілкування, зокрема, в соціальних мережах, є сприятливим середовищем для розвитку даної деструктивної поведінки, а можливість комунікації в режимі анонімності є каталізатором для її розповсюдження. Також наголошується на недостатній увазі наукового співтовариства питанням з розроблення заходів запобігання вербальній агресії. **У висновках** уточнено визначення вербальної агресії, зроблено припущення, що віртуальне спілкування, зокрема, в соціальних мережах є ідеальною платформою для розвитку та розповсюдження вербальної агресії, а анонімність у них спонукає до її вираження в онлайн середовищі, а також

наголошено на відсутності достатньої кількості філософських досліджень з питання вивчення вербальної агресії.

Існуючі напрацювання з питань боротьби з вербальною агресією є більшою мірою методами зниження її впливу на психологічний стан людини. Практична значущість даного дослідження полягає в тому, що у роботі розглядається вербальна агресія саме з філософської точки зору, а також в тому, що у дослідженні акцентується увага на боротьбі з вербальною агресією саме в онлайн середовищі. Авторським внеском у розумінні проблеми вербальної агресії є надання власного визначення вербальної агресії, а також зазначення істотного чинника (анонімність) виникнення вербальної агресії в онлайн середовищі, який необхідно досліджувати та виробляти ефективні заходи боротьби з ним.

Ключові слова: агресія, вербальна агресія, онлайн комунікації, анонімність, віртуальне спілкування, соціальні мережі.

Verbal aggression: philosophical analysis

Lidiya Chorna,

Doctor of Philosophy, Associate Professor, Professor of the Department of Information Activity and Media Communications, National University «Odesa Polytechnic», Odesa, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-8527-2416>

Ivan Tanasiichuk,

student, Department of Cultural Studies and Philosophy of Culture, National University «Odesa Polytechnic», Odesa, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0003-5902-9270>

Abstract: *In the context of a change in the communication paradigm in today's society, which is characterized as an information society, it is an obvious fact that the human need for social interaction, in particular communication, is constantly growing. At the same time, the possibility of satisfying this need is largely associated with the use of online communications. In this regard, people spend a significant part of their time in the online environment, in particular, in social networks, due to various factors, preferring online communication, online entertainment, online learning, online business, etc. People's transition to online is becoming the most accessible and positioned as the most convenient way to meet their needs in the 21st century. Undoubtedly, the transition to virtual communication creates the preconditions for the emergence and development of many forms of aggression in the online environment, including verbal aggression, the consequences of which will be felt in real life. A kind of anonymity and computer mediation create a sense of permissiveness and impunity, which is why virtual communication in general is a massive platform for the development of such destructive behavior as verbal aggression.*

The study of verbal aggression is extremely important and relevant, especially in the era of dominance of online communications in society. The analysis of scientific works devoted to the study of verbal aggression shows that this phenomenon has not been sufficiently studied in the national philosophical thought.

The purpose of the study *is to conduct a philosophical analysis of verbal aggression in virtual communication and the effectiveness of measures to prevent it. The research methodology is based on the hermeneutic, dialectical method and methods of systematic and comparative analysis. The article analyzes the concept of «aggression» and presents various scientific approaches to understanding verbal aggression. At the same time, the author emphasizes that online communication, in particular, in social networks, is a favorable environment for the development of this destructive behavior, and the possibility of communication in anonymous mode is a*

*catalyst for its spread. The author also emphasizes the insufficient attention of the scientific community to the development of measures to prevent verbal aggression. **In conclusion,** the author clarifies the definition of verbal aggression, suggests that virtual communication, in particular, in social networks, is an ideal platform for the development and spread of verbal aggression, and anonymity in them encourages its expression in the online environment, and emphasizes the lack of sufficient philosophical research on the study of verbal aggression.*

Existing approaches to combating verbal aggression are largely methods of reducing its impact on a person's psychological state. The practical significance of this study lies in the fact that it examines verbal aggression from a philosophical point of view, as well as in the fact that the study focuses on combating verbal aggression in the online environment itself. The author's contribution to understanding the problem of verbal aggression is to provide his own definition of verbal aggression, as well as to identify a significant factor (anonymity) in the emergence of verbal aggression in the online environment, which needs to be researched and effective measures developed to combat it.

Keywords: *aggression, verbal aggression, online communication, anonymity, virtual communication, social networks.*

Постановка проблеми. Питання розуміння агресії у різних її формах, причин, передумов та наслідків її виникнення у людини завжди викликало істотний науковий інтерес у значної кількості дослідників. Так, агресія має багато форм вираження та видів, і в залежності від цього привертає увагу дослідників різних сфер наукових знань, зокрема: філософії, психології, мовознавства, психолінгвістики, медицини, політології, соціології, філософії права, соціальної філософії, філософської і культурної антропології та багатьох інших. Незважаючи на це, агресія не є дослідженою у повній мірі та вимагає постійного вивчення відповідно до нових суспільних викликів. Запит

суспільства у швидкій та маневреній комунікації спонукає розвиток віртуального спілкування та перехід людей в онлайн середовище, що є водночас і сприятливим чинником для розвитку агресії, у тому числі саме вербальної. Дослідження даного виду агресії є вкрай необхідним, оскільки її впливу піддається істотна кількість людей, що взаємодіють в онлайн просторі, адже це має значний вплив на їх свідомість та світогляд. Враховуючи невеликий інтерес дослідників у галузі філософії такому деструктивному явищу як вербальна агресія у нас наявні сподівання, що дана робота створить передумови виникнення інтересу значної кількості науковців саме цій тематиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз вітчизняних та закордонних наукових робіт вкотре підтверджує значний інтерес науковців феномену «агресія». Чернописька В. зробила висновок, що насильство є видом агресії особливої якості порівняно з агресією в природі і трапляється тільки в людському суспільстві. Насильство – окремий випадок по відношенню до ширшого поняття «агресія», підставою якого є тільки усвідомлені спотворені психічні стани людини [1, с. 134–139].

Питання агресії і насильства в умовах становлення й розвитку інформаційного суспільства та глобального інформаційного простору досліджували Дзьобань О.П. та Пилипчук В.Г. дослідники виснували, що в інформаційному суспільстві з'являється відносна самостійність інформаційної складової та виникає ціла індустрія інформаційної агресії і насильства, що посягає на права й свободи громадян, загрожує безпеці людини, суспільства і держави [2, с. 171–178].

Панфілов О. досліджуючи феномен інформаційного насильства, зазначає, що сучасний єдиний комунікаційний простір, що функціонує в реальному масштабі часу, зводяться різноманітні комп'ютерно-інформаційні мережі. При такій мережевій комунікації інформаційне насильство накладає

відбиток як на наш світогляд, так і на зміну соціальних практик, зокрема на трансформацію ведення воєн сучасного типу [3, с. 188–200].

Капустіна Н. досліджуючи конфліктну комунікативну поведінку у цифровому середовищі описала особливості конфліктної комунікативної поведінки агентів сучасного цифрового середовища [4, с. 54–64].

Войцехівська Н. характеризує вербальну агресію як деструктивну або конфліктогенну мовленнєву поведінку, в основі якої стоїть установка адресанта на комунікативне домінування як мовленнєве явище [5, с. 16–24].

Кондратенко Н. охарактеризувала прояв мовленнєвої агресії в соціальних мережах – актуалізацію етнічних гетеростереотипів. «Незважаючи на тенденцію до полікультурності і глобалізації в сучасному світі, виявлення негативного ставлення до представників інших етносів в агресивній формі має місце саме в побутовому, неформальному спілкуванні, тобто за умови, коли мовці не намагаються відповідати ідеалізованій моделі поведінки» [6, с. 227–233].

Кухар Н. та Гандзюк В. у роботі «Вербальні вияви агресії в соціальних мережах (на матеріалі анкетування здобувачів спеціальності «Журналістика» досліджено рівень обізнаності майбутніх учителів та працівників медіа щодо мовленнєвої агресії в соціальних мережах, схарактеризовано варіації її проявів [7, с. 111–120].

В роботі Мур М.Д., Накано М., Еномото А. та Суда Т. «Анонімність і ролі, пов'язані з агресивними повідомленнями на онлайн-форумі» висунуто теорію, що анонімність заохочує агресивну поведінку користувачів на онлайн-форумах, оскільки анонімність використовується для зменшення можливості жертви захистити себе і захистись від соціальних наслідків [8, р. 861–867].

Александрополу Е. у своєму дослідженні «Соціальні медіа та агресивна поведінка: якою мірою соціальні медіа впливають на агресію» зазначає, що відсутність зорового контакту з більшою ймовірністю змушує людей

поводитися агресивно, а якщо це повторюється, може призвести до ефекту «онлайн-розгальмовування» (disinhibition) який називають також ефектом токсичного розгальмовування, коли йдеться про злочин [9].

Волошинович Н. наголошує на тому, що онлайн спілкування характеризуються агресивною та ворожою комунікативною поведінкою, що цілком слушно викликає побоювання щодо деструктивності такого виду комунікації, оскільки комунікація з негативною конотацією має більш яскравий відгук» [10, с. 32–38].

Конрад Лоренц зазначає, що агресія є успадкованою спонтанною готовністю боротися за існування або захоплювати та захищати власність. Видатний психолог Арнольд Басс тлумачить поняття агресії як «реакції, що завдає шкоди іншому організму». Детальніше про роботи Конрада Лоренца та Арнольда Басса наведено в розділі «виклад основного матеріалу дослідження».

Таким чином, з аналізу вказаних наукових джерел вбачається значний інтерес дослідників різних наукових знань до питання агресії та чинникам боротьби з нею. Проте, очевидним залишається факт малодослідженості саме вербальної агресії під час віртуального спілкування дослідниками філософами. Теоретична актуальність даної роботи полягає у спробі звернути увагу філософів на вербальну агресію, зокрема, під час віртуального спілкування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дійсно, питання агресії, вербальної агресії окремо згадуються у роботах різних наукових знань. Однак відсутність достатньої кількості філософських досліджень з питання вивчення вербальної агресії та боротьби з нею свідчить про те, що дані деструктивні явища потребують ретельної та послідовної уваги філософських досліджень, задля кращого їх розуміння та формування загальноприйнятої концепції запобігання їх виникненню. Існуючі напрацювання з питань боротьби з вербальною агресією є більшою мірою методами зниження її впливу на психологічний стан людини.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у проведенні філософського аналізу вербальної агресії під час віртуального спілкування та ефективності заходів із її запобігання. Для реалізації мети дослідження визначено такі завдання:

1. Проаналізувати поняття агресії, після чого звернути увагу на розуміння вербальної агресії дослідників різних наукових знань.
2. Розглянути вербальну агресію як явище, що має місце саме під час віртуального спілкування в соціальних мережах, яка безумовно призводить до зміни системи кіберкультури в суспільстві [11, с. 18, 12, с. 1–18, 13, с. 176–185].
3. Проаналізувати анонімність як сприятливий чинник для зародження деструктивної поведінки – вербальної агресії під час віртуального спілкування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «агресія» має глибокі корені, що сягають латинського терміну «*aggressio*» (в перекладі – «напад»). Звісно протягом часу історичного розвитку дефініція цього поняття змінювалася, від відносно широкого розуміння як активності до більш вузького сприйняття як ворожості до оточення [14, с. 274–280].

Особливості проявів агресії у людини є складним питанням та має значний інтерес серед науковців з філософії, психології, мовознавства, психолінгвістики, медицини, політології, соціології, філософії права, соціальної філософії, філософської та культурної антропології та багатьох інших. Агресія проявляється у фізичних та вербальних формах, спрямованих на завдання шкоди, і може перерости у насильство, що має серйозні соціальні наслідки. Однією з ключових концепцій щодо агресії є твердження відомого Томаса Гоббса, який вважав, що люди, за своєю природою, мають егоїстичні, брутальні та жорстокі схильності. Він стверджував, що агресія закладена у підсвідомості як інстинкт, пов'язаний з «тваринним» боком людської натури [15, с. 148–157].

Конрад Лоренц, який після тривалого вивчення поведінки тварин розвинув теорію, відповідно до якої агресія є успадкованою спонтанною готовністю боротися за існування або захоплювати та захищати власність [16, с. 324].

Видатний психолог Арнольд Басс тлумачить поняття агресії як «реакції, що завдає шкоди іншому організму» [17, с. 516].

У психологічному словнику агресія визначається як «індивідуальна чи колективна поведінка або дія, направлена на заподіяння фізичної чи психічної шкоди або навіть на знищення іншої людини чи групи. Основні форми — агресія реактивна, агресія ворожа, агресія інструментальна та автоагресія. Форми агресії, що розвиваються в таких масових соціальних явищах, як терор, геноцид, расові, релігійні та ідеологічні зіткнення, звичайно супроводжуються процесами психічного зараження і взаємної індукції, стереотипізацією уявлень у створюваному «образі ворога». Готовність до агресивної поведінки розглядається як стійка риса особистості — агресивність.

Деякі прояви агресії й автоагресії можуть бути ознакою розвитку патопсихологічних змін особистості (збудлива психопатія, параноя, епілепсія та ін.)» [18, с. 8].

Однак, саме філософська методологія дозволяє проаналізувати різні наукові підходи та досягнути агресію більш широко та системно. Так, «Філософський енциклопедичний словник» зазначає, що «агресія (від лат. «aggredior» – нападаю) – у філософії є поняттям, що позначає гранично насильницькі акти суб'єктів (сторін) взаємодії. Virізняють агресію у рослинному, тваринному та соціальному світах. Так звана природна агресія пов'язана з інстинктом самозбереження і продовження роду та виступає важливим адаптивним механізмом усього живого. Агресія у світі соціальної інтеракції характеризується насильницькими і примусовими актами фізичної і вербальної поведінки суб'єктів, що виходять за межі фізичної самодостатності

і духовної суверенності та в своїй деструктивній функції загрожують безпеці як окремого людського індивіда, так і соціального життя в цілому. Оцінювання актів агресії є неоднозначним – від релігійного і морального засудження (буддизм, християнство) до психологічного, політичного та історичного виправдання» [19, с. 11].

Зігмунд Фройд вважав, що у кожній людині співіснують дві протилежності: інстинкт життя та інстинкт смерті. Інстинкт життя сприяє росту та розвитку, тоді як інстинкт смерті працює на самознищення. За Фройдом, енергія інстинкту смерті часто виявляється назовні у формі агресії проти навколишнього світу. Цей внутрішній конфлікт може накопичуватися в людині, і якщо він не вирішується в маленьких дозах, може призвести до екстремальних проявів [20, с. 17–20].

Е. Фромм зазначає, що агресія може бути оборонною, і в цьому плані вона є виправданою, тим більше, що ця функція успадкована від тваринного світу. Проте навіть у такій формі агресія відрізняється від аналогічної у тварини, перш за все тим, що людина, в силу розвитку розуму, може передбачити загрозу. Людина відчуває набагато більше небезпек, ніж тварина, і стикається з більшою кількістю речей, небезпечних для її життя, ніж це буває в житті тварин [21, р. 534].

Таким чином, з одного боку дослідники дотримуються думки, що людська агресія – може розумітися іноді як удосконалена людським розумом тваринна агресія. Так, Конрад Лоренц стверджував, що сутність агресії полягає у внутрішньовидовій конкуренції за оволодіння природними ресурсами, що є вкрай потрібними для виживання [22, р. 324].

Американські дослідники Берон і Річардсон запропонували визначення феномену агресії, яке враховує низку нюансів. На їхню думку, «агресія – це будь-яка форма поведінки, націлена на образу або заподіяння шкоди іншій живій істоті, що не бажає подібного поводження» [23].

Таким чином, дослідники дійшли висновку, що агресія – це форма поведінки, намір, образа та реальне заподіяння шкоди одним суб'єктом іншому (наприклад, конкретною людиною або державою) та обов'язкове усвідомлення таких дій.

З викладеного вбачається, що філософський підхід до розуміння агресії тісно пов'язаний з тлумаченням агресії та агресивної поведінки у психологічному вимірі. Однак, не дивлячись на це, наука психології пояснює агресію щодо окремої особи та вплив окремої деструктивної поведінки на неї, а філософське розуміння агресії полягає в більш широкому її розумінні, включаючи її вплив на зміну світогляду всього суспільства.

Слід підкреслити, що у розумінні поняття агресії очевидним є те, що її деструктивний характер завжди буде її основною рисою. Проте причини її виникнення й мотиви або цілі можуть різнитися, причому як в реальному, так і в онлайн житті.

Одним із видів агресії, яка має на меті заподіяння шкоди, є вербальна (мовленнєва, комунікативна, словесна, мовна) агресія, тобто конфліктогенна мовленнєва поведінка, в основі якої лежить установка на негативний вплив на адресата.

Вербальна агресія є одним із видів агресії, спрямована на заподіяння шкоди опоненту за допомогою мовленнєвих засобів. Даний вид конфліктогенної мовленнєвої поведінки базується на установці на суб'єктно-об'єктного типу спілкування та негативному впливі на адресата [24, с. 41–54].

З еколінгвістичних позицій мовна агресія розглядається як форма мовленнєвої поведінки, що негативно впливає на комунікативну взаємодію людей. Вона спрямована на мінімізацію чи навіть деструкцію мовної особистості адресата, на його підкорення та маніпулювання в інтересах автора висловлювання. З лінгвопсихологічної позиції мовна агресія є

цілеспрямованою комунікативною дією, орієнтованою на виклик негативного емоційнопсихологічного стану в об'єкта мовленнєвого впливу.

У 1976 році А. Басс запропонував класифікацію вербальної агресії, а саме:

- вербальна активна пряма агресія – безпосередня вербальна образа або приниження адресата;
- вербальна активна непряма агресія – поширення пліток про третю особу з метою вразити адресата;
- вербальна пасивна пряма агресія – відмова говорити з адресатом, що виражає агресивну налаштованість;
- вербальна пасивна непряма агресія – відмова надавати словесні пояснення [25].

Зазначена класифікація, хоча не охоплює всі аспекти вербальної агресії, але має певну цінність і служить базою для нових досліджень. У широкому розумінні, вербальна агресія означає використання мовних засобів для вираження неприязні, ворожості та манер мови, що ображає чиєсь самолюбство, гідність та репутацію.

За визначенням А. Басса вербальна агресія – це вираження негативних почуттів як через форму (сварки, крику, вереску), так і через зміст словесних відповідей (погрози, лайки)» [26, р. 307].

Автор монографії «Agresja językowa w życiu publicznym. Leksykon inwektyw politycznych 1918–2000» (Вроцлав, 2007) Ірена Камінська-Шмай вважає, що вербальна агресія – це вживання інвектив, принижування, зневажання словом» [27, р. 7]. Отже, це висловлювання гніву, обурення, злості й інших негативних емоцій на навколишніх, які виникають через вороже ставлення до них.

Об'ємніше визначення вербальної агресії сформулювала польська дослідниця Марія Пейсерт у монографії «Formy i funkcje agresji werbalnej.

Proba typologii» (Вроцлав, 2004). Зокрема, авторка стверджує, що безпосередня вербальна агресія – це та, яка виражає негативне ставлення до особи, реалізована за допомогою вживання зневажливої лексики та з використанням нейтральної лексики; неявна мовна агресія – це та, що в стосунку до адресата виражена у формі плітки або інших мовних дій, які знеславляють і принижують авторитет особи; невиявлена в змісті повідомлення агресія – це та, яка впливає з аналізу контексту й ситуації, що супроводжує акт мовлення [28, р. 31].

З наведеного вище, та з урахуванням того, що у філософському енциклопедичному словнику відсутнє персоналізоване визначення вербальної агресії, можна спробувати надати власне бачення визначення даної деструктивної поведінки людини. Так, вербальна агресія – це певна деструктивна поведінка людини в її реальному чи віртуальному житті, яка за допомогою мовних засобів, які включають в себе (слова, словосполучення, речення, а також стилістичні фігури, граматичні та синтаксичні конструкції та інше), використовуються з метою впливу на окремого адресата, так і всього суспільства цілому, та нанесення їм негативних наслідків.

Вербальна агресія є розповсюдженням явищем та проявляється зокрема і там, де є одночасно велика кількість людей. До таких місць безумовно можна віднести соціальні мережі, які у XXI столітті займають першість як комунікативний простір, та є на даний час найбільш розповсюдженими у порівнянні з реальним фізичним спілкуванням.

Н. Кондратенко охарактеризувала прояв мовленнєвої агресії в соціальних мережах – актуалізацію етнічних гетеростереотипів. «Незважаючи на тенденцію до полікультурності і глобалізації в сучасному світі, виявлення негативного ставлення до представників інших етносів в агресивній формі має місце саме в побутовому, неформальному спілкуванні, тобто за умови, коли

мовці не намагаються відповідати ідеалізованій моделі поведінки» [29, с. 227–233].

Подібними є причини зростання проявів мовленнєвої агресії у віртуальному спілкуванні, зокрема, підліткових спільнот. За результатами анонімних анкетувань здобувачів вищої освіти щодо виявів вербальної агресії, проведених упродовж 2023 року, встановлено, що значна частина респондентів прямо чи опосередковано була об'єктом мовленнєвої агресії [7, с. 111–120].

Вербальна комунікація в соціальних мережах, на форумах, у блогах, чатах, коментарях до постів кваліфікується як мережевий дискурс. Він має специфічні риси, пов'язані з глобальністю мереж, швидкістю поширення інформації та анонімністю учасників спілкування. Становлення соціальних мереж як інноваційного комунікативного простору супроводжується зростанням проявів вербальної агресії, що зумовлено зниженням загального рівня розвитку людської культури, умовами воєнного часу, неформальними обставинами спілкування (спонтанність, діалогічність, ситуативність, стислість, експресивність). Н. Волошинович наголошує, що «комп'ютерно-опосередкована комунікація стає дедалі значущою для повсякденної роботи та соціальної взаємодії. Багато інформаційних сайтів навмисно дають можливість користувачам висловлювати свої думки та міркування з приводу прочитаного і вводять функцію «коментувати» або «відповісти». Хоча така комунікація (міркування, обговорення та критичні зауваження) має низку переваг, слід зауважити, що дедалі більше дискусійні групи та електронне листування характеризуються агресивною та ворожою комунікативною поведінкою, що цілком слушно викликає побоювання щодо деструктивності такого виду комунікації, оскільки комунікація з негативною конотацією має більш яскравий відгук» [10, с. 32–38].

В роботі Мур М.Д., Накано М., Еномото А. та Суда Т. «Анонімність і ролі, пов'язані з агресивними повідомленнями на онлайн-форумі» висунуто теорію,

що анонімність заохочує агресивну поведінку користувачів на онлайн-форумах, оскільки анонімність використовується для зменшення можливості жертви захистити себе і захистись від соціальних наслідків [8, р. 861–867].

З огляду на зазначене, можна зауважити, що соціальні мережі є ідеальною платформою для розвитку та розповсюдження вербальної агресії під час віртуального спілкування, а анонімність спонукає до її вираження в онлайн середовищі навіть у тих випадках, коли за аналогічної ситуації в реальному житті така деструктивна поведінка людини не мала б свого вираження.

Таким чином, очевидно, що прояви агресії в мережевому дискурсі кількісно та якісно переважають над використанням конфліктогенних комунікативних тактик у традиційних формах спілкування. Анонімність дозволяє користувачам відчувати себе безкарними, що часто призводить до використання більш образливих виразів, без візуального контакту з комунікантом важче усвідомити емоційний вплив власних слів, відсутність інтонації, міміки, жестів унеможлиблює коригування висловлювань. Велика аудиторія онлайн комунікації посилює масштаби та ефект впливу вербальної агресії, ускладнює реагування на її прояви. Саме тому, нині є актуальним запит на розроблення нових шляхів подолання вербальної агресії в епоху глобальної соціалізації та віртуального спілкування.

Так, О. Качмар у роботі «Вербальна агресія та шляхи її подолання» виокремлює декілька способів подолання вербальної агресії, а саме:

- переключення уваги. У разі сварки або з'ясування стосунків це допомагає відволікти співрозмовника від агресивних намірів або змінити його негативний емоційний стан, наприклад, змінити тему розмови;

- гумор. Вчасно сказаний жарт може зняти напругу. Однак необхідно розуміти, що жарти неприязного змісту – це вже не гумор, а сарказм. Такі жарти, навпаки, можуть провокувати ескалацію конфлікту і посилення агресії;

- проектування позитивних якостей «агресора». При деяких конфліктах, якщо є добре розуміння «сильних сторін» і позитивних характеристик співрозмовника, ці якості можна згадати;

- ігнорування. Є дієвим прийомом захисту від агресії може бути відсутність реакції на нетактовність на свою адресу. Частіше переможна тактика в ситуації агресії – «не помічати» ворожості з боку співрозмовника й не відповідати грубістю на грубість. Це може бути мовчання у відповідь на образу або відмова від продовження спілкування. Грамотні та витримані співрозмовники можуть продовжити комунікацію спокійним тоном. Такий маневр допомагає продовженню спілкування без ворожнечі у більшості випадках;

- позитивні оцінні висловлювання. Цілеспрямоване схвалення, доброзичливе ставлення до співрозмовника, похвала його якостей і поведінки можуть запобігти вербальній агресії. У той же час важливо виражати різноманітні за формою схвалення;

- переконання. Існують певні вимоги, порушення яких робить переконання неефективним та дратувати співрозмовника. Наприклад, щоб уникнути агресії у відповідь не потрібно застосовувати такі прийоми: пояснювати співрозмовникові очевидні речі, моралізувати, переконувати в чому-небудь неприйнятному в цій ситуації, підвищувати голос [30, с. 55–58].

Безумовно, вказані шляхи подолання вербальної агресії дійсно можуть суттєво послабити вплив даного виду агресії на людину та її психологічний стан, проте жодний з запропонованих методів не веде боротьбу з передумовами та причинами виникнення вербальної агресії, а тільки послаблює наслідки вже проявленої деструктивної дії кривдника.

Отже, вербальна агресія є складним феноменом, а існуючі методи її запобігання у більшій своїй мірі можуть бути дієвими тільки в реальному житті люди. Проте, в силу розвитку суспільства та переходу до віртуального

спілкування значної кількості людей необхідно створювати нові засоби боротьби з нею. У даному випадку, враховуючи, що у статті розглядається анонімність як ключовий чинник виникнення вербальної агресії під час віртуального спілкування, доцільним є вилучення режиму анонімності на платформах віртуального спілкування. Більше того, питання відповідальності за прояви вербальної агресії під час віртуального спілкування може бути розглянуте на законодавчому рівні, зокрема, шляхом введення певної відповідальності за прояви вербальної агресії під час віртуального спілкування.

Висновки.

У даній статті уточнено визначення вербальної агресії, відповідно до якого – це певна деструктивна поведінка людини в її реальному чи віртуальному житті, яка за допомогою мовних засобів, що включають в себе (слова, словосполучення, речення, а також стилістичні фігури, граматичні та синтаксичні конструкції ті інше), використовуються з метою впливу на окремого адресата, так і групи осіб чи певної частини суспільства, а також настання негативних наслідків для останніх.

Також у роботі зроблено припущення, що віртуальне спілкування, зокрема, в соціальних мережах є ідеальною платформою для розвитку та розповсюдження вербальної агресії, а анонімність у них спонукає до її вираження в онлайн середовищі навіть у тих випадках, коли за аналогічної ситуації в реальному житті така деструктивна поведінка людини не мала б свого прояву.

Крім того, наголошено на відсутності достатньої кількості філософських досліджень з питання вивчення вербальної агресії. Проте дане явище потребує ретельної уваги, задля кращого її розуміння та формування загальноприйнятої концепції запобігання її виникненню. Існуючі напрацювання з питань

боротьби з вербальною агресією є більшою мірою методами зниження її впливу на психологічний стан людини.

Для подальших досліджень у цій сфері було б доцільним послідовно досліджувати вербальну агресію та виробляти механізми протидії її виникненню та розповсюдженню, як в реальному, так і у віртуальному житті людини. Водночас, окремої уваги науковців потребує такий істотний чинник, що сприяє інтенсифікації проявів вербальної агресії у віртуальному середовищі, як анонімність.

Тобто, подальші дослідження у цій сфері мають вивчати вербальну агресію враховуючи швидкий розвиток предметів (платформ) віртуального спілкування, а також аналізувати чинники виникнення та розповсюдження вербальної агресії в онлайн середовищі. Більше того, майбутнім дослідженням також слід приділити увагу причинам виникнення вербальної агресії в онлайн середовищі, зокрема, анонімності, як ключовому, але не єдиному чиннику агресії під час онлайн комунікації.

Список використаних джерел

1. Чорнописька В. Агресія та насильство: філософсько-правова кореляція дефініцій. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2023. Т. 10, № 1. С. 134–139.

2. Дзьобань О.П. та Пилипчук В.Г. Проблема агресії і насильства: світоглядно – інформаційний вимір. Український науковий журнал освіта регіону. 2012. № 2. С. 171 –178. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/806> (дата звернення: 10.05.2025).

3. Панфілов О. Ю. Інформаційне насильство як соціальний феномен. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2023. №1 (56). С.

188–200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2023_1_14 (дата звернення: 10.05.2025).

4. Капустіна Н. Конфліктна комунікативна поведінка у цифровому середовищі. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2024. № 3 (62) С. 54–64. URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.62.310650> (дата звернення: 10.05.2025).

5. Войцехівська Н. Конфліктний дискурс в українській художній літературі: структурний, семантичний, комунікативний і лінгвокогнітивний аспекти: автореф. дис. ... докт. філол. наук: Київ, 2019 С. 16–24. URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/autoreferat--aref.doc.pdf> (дата звернення: 10.05.2025).

6. Кондратенко Н.В. Вербальна агресія у спілкуванні в соціальних мережах: актуалізація етнічних гетеростереотипів. Записки з українського мовознавства. Випуск 26(2) 2019, С. 227–233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zukm_2019_26%282%29__29 (дата звернення: 10.05.2025).

7. Кухар Н. та Гандзюк В. Вербальні вияви агресії в соціальних мережах (на матеріалі анкетування здобувачів спеціальності «Журналістика»). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць, вип. 37 (2023), С. 111–120. URL: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37-111-119> (дата звернення: 11.05.2025).

8. M. J. Moore, T. Nakano, A. Enomoto, and T. Suda, «Anonymity and roles associated with aggressive posts in an online forum,» Computers in Human Behavior, vol. 28, no. 3, p. 861–867, 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/257252696_Anonymity_and_roles_associated_with_aggressive_posts_in_an_online_forum (дата звернення: 11.05.2025).

9. Alexandropoulou E. Social media and aggressive behavior: to which extent social media influences aggression. *Academia Letters*, 2021. URL: <https://doi.org/10.20935/AL812> (дата звернення: 11.05.2025).
10. Волошинович Н. Мовленнєва агресія в інтернет-комунікації. *Актуальні питання іноземної філології*, № 4, 2016. С. 32–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/akpif_2016_4_8 (дата звернення: 10.05.2025).
11. Розова Т.В. Digital anthropology : шлях від етнографічних досліджень до осягнення проблеми людини кіберантропологією. / *Digital transformations in culture : Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. С. 18. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-319-4-1> (дата звернення: 10.05.2025).
12. Розова Т.В. Digital anthropology : шлях від етнографічних досліджень до осягнення проблеми людини кіберантропологією. / *Digital transformations in culture : Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. С. 1–18. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-319-4-1> (дата звернення: 10.05.2025).
13. Чорна Л.В., Танасійчук І.М. Особливості прояву агресії в соціальних мережах: філософський аналіз / *Культурологічний альманах*. Видавничий дім «Гельветика». № 4. 2023. С. 176–185. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.24> (дата звернення: 10.05.2025).
14. Канарова О.В., Єрмоліна В.А. Агресивна поведінка підлітків в міжособистісних стосунках. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. Вип. 2. 2013. С. 274–280. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdytp_2013_2_58 (дата звернення: 10.05.2025).
15. Андрєєв Ю.С. Причини виникнення підліткової агресії в сучасному середовищі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія «Педагогічні науки». 2014. № 5(1). С. 148–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2014_5%281%29__19 (дата звернення: 10.05.2025).

16. Lorenz K. On Aggression. 1963, p. 324. URL: https://monoskop.org/images/d/d0/Lorenz_Konrad_On_Aggression_2002.pdf (дата звернення: 10.05.2025).
17. Krahé B. The Social Psychology of Aggression. (2020), p. 516.
18. Сучасний тлумачний психологічний словник, 2007. С. 8. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf (дата звернення: 11.07.2025).
19. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія (2002). НАН України, Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди; голов. ред. Шинкарук В.І. Київ: Абрис, 2002. С. 11. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_i_slovnyk.pdf (дата звернення: 10.05.2025).
20. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Київ, 2012 С. 17–20. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Psykholohia-osobystosti.-Stoliarenko-O.-B..pdf> (дата звернення: 10.05.2025).
21. Fromm, Erich. The Anatomy of Human Destructiveness, 1973, p. 534 URL: https://lust-for-life.org/Lust-For-Life/_Textual/ErichFromm_TheAnatomyOfHumanDestructiveness_1973_534pp/ErichFromm_TheAnatomyOfHumanDestructiveness_1973_534pp.pdf (дата звернення: 11.05.2025).
22. Lorenz K. On Aggression. 1963, p. 324. URL: https://monoskop.org/images/d/d0/Lorenz_Konrad_On_Aggression_2002.pdf (дата звернення: 09.05.2025).
23. Baron R., Richardson, D. (1994). *Human aggression* (2nd ed.). Plenum Press.; Berkowitz L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and contro.* Mcgraw-Hill Book Company; Geen R.G., Donnerstein E. (Eds.). (1998). *Human aggression: Theories, research, and implications for social policy.* Academic Press; Tedeschi J.T., Felson, R.B. (1994). Violence, aggression, and coercive actions.

American Psychological Association. URL: <https://doi.org/10.1037/10160-000> (дата звернення: 11.05.2025).

24. Блискун О.О. Система соціально-психологічних чинників, що детермінують агресивну поведінку молоді в мережі Інтернет. Теоретичні і прикладні проблеми психології. Збірник наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимир Даля. № 2(28), 2012. С. 41–54.

25. Балакірєва О. Цькування у шкільних колективах (булінг): політики і практики запобігання та подолання. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2018. Громадська організація «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка». URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2018/10_26_bullying_02.pdf (дата звернення: 11.05.2025).

26. Buss A. The psychology of aggression / A. Buss. – New York : Wiley, 1961. p. 307.

27. Kamińska-Szmaj I. Agresja językowa w życiu publicznym. Leksykon inwektyw politycznych 1918–2000 / I. Kamińska-Szmaj. – Wrocław, 2007. p. 7.

28. Pejsert M. Formy i funkcje agresji werbalnej : próba typologii / M. Pejsert. – Wrocław, 2004. p. 31.

29. Кондратенко Н.В. Вербальна агресія у спілкуванні в соціальних мережах: актуалізація етнічних гетеростереотипів. Записки з українського мовознавства. вип. 26(2), 2019. С. 227–233. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64 (дата звернення: 11.05.2025).

30. Качмар О. Вербальна агресія та шляхи її подолання. Актуальні проблеми філософії та соціології. №. 12, 2016. С. 55–58. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/1840850d-5e3d-43a4-9794-146d44ce07d7> (дата звернення: 11.05.2025).